

cepe, přičemž nemusejí být brány vždy v potaz požadavky literární.

2) Mezi prostředky a jejich „účelem“ („cílem“) je jistá nerovnováha, připouštějící různé možnosti funkčního posunu, často bez ohledu na konkrétní intence autora a předpokládanou kulturní funkci textu.

Případ dramatu – tj. textu, jenž je fixován literárně, avšak převážně určen k existenci neliterární – je tedy specifický v tom, že jeho interpretace musí počítat s dvojím možným zaměřením. Izolace básnické struktury, založená na možnosti „funkčního posunu“, těžko může opomenout divadelní určení nejen proto, že text bývá z literárního hlediska „mezerovitý“ a nesouvislý, ale též proto, že je narušena sama významovost vztahu záměrnosti a nezáměrnosti (jak se jej pokusil vymezit Mukařovský). Jde o to, že prostředky nezáměrnosti (ve smyslu, který dal tomuto termínu Mukařovský) mají specifickou povahu, jelikož jsou zde zahrnuta i „prázdná místa“ daná oním „účelem“ divadelním.

To nás přivádí k několika dalším problémům. Připomeňme si Hegelovu poznámku o tom, že v tištěných dramatech „chybí právě to, co drama činí dramatickým, totiž jednání a jeho živoucí pohyblivost“. Vyjdeme-li z toho, že dramatický text je prvotně určen k provedení, pak si musíme uvědomit, že řeč je tu součástí širší kategorie *jednání*²³), v jehož rámci má různou pozici – od případu, kdy má převažující roli (za vyhrocených okolností se sama stává akcí), k případu, kdy zde má zcela podružný charakter.

Písemná (čtená, literární) verze dramatu však musí počítat s tím, že akce je nesena pouze jazykovými prostředky a to i v těch případech, kdy nemají tak důležitou úlohu v rámci celistvé (předpokládané) kategorie jednání. Dochází k jistým posunům projevujícím se v odlišné akcentaci jednotlivých prostředků. Zvyšuje se důležitost monologických a vyprávěcích partií, preferované jsou texty se zvýšenou úlohou jazyka, příp. s úzkou dialogickou návazností atd. Ve čtené verzi dochází k „zprostředkovanému“ označování: prostředky, které v divadelní podobě vystupují jako znaky (resp. nositelé významu) jsou v podobě literární teprve zprostředkovány jazy-

kovým významem; netýká se to jen poznámek, ale v jistém smyslu i dialogické akce. I když čtenář nemusí znát různé příčiny postavení a uspořádání některých jednotek pramenící z divadelního určení textu, přesto může přítomnost tohoto faktu pocítovat jako ochuzení výrazu, ostré významové zvrhlosti, narušení souvislosti nemotivované požadavky záměrné literární významové výstavby, schematizaci pojmenování (např. u jmen osob) ad.²⁶) Na předpoklady čtenářské recepce dramatu do značné míry může působit též povaha dobového literárního prostředí, jež se může projevit v jisté *koncepci konceptu*, např. mírou jeho přetřízlosti či soudržnosti, nebo chápáním sémantické hodnoty dialogu (nejen dramatického), koncepcí žánrovou... Každopádně si musíme klást otázku, zda řadu „mezer“ v jazykové a tematické výstavbě dramatu (a v důsledku toho jistých čtenářských nesrovnalostí), jež vyplývají z určité *literární umělecké* koncepce, ale jsou vzhledem k ní náhodné, a přitom nejsou funkční ani z hlediska „vnitřní“ záměrnosti, můžeme opomenout při určení a *hodnocení* básnickosti dramatu.

Myslím, že určitým předpokladem pro sledování „literárnosti“ dramatu je zachycení pozice přímé řeči v rámci ostatních dramatických prostředků. Je to požadavek založený na zmíněném předpokladu „celistvé akce“, jenž není pominutelný ani při řešení otázky básnickosti dramatu. Jde tu též o problém „soběstačnosti“ jazyka v různých jeho funkcích (včetně estetické).

Schematicky řečeno: můžeme sledovat širokou škálu textů, kdy na jedné straně stojí ty, v nichž řeč má dominantní roli: např. ve výrazné estetizaci jazyka, v monologizaci, či dokonce ve výrazné akčnosti (řeč je nositelem akce v užším slova smyslu). Ve všech těchto případech se vytváří jistá explicitnost a syntetičnost textu již v rovině dialogické²⁷), doprovázená buď omezením neverbální komunikace nebo její modifikací ovlivněnou povahou a funkcí přímé řeči. Na druhé straně máme texty, v nichž výpověď (přímá řeč) má pouze globální ráz, a to buď proto, že se ve velké míře uplatňuje fyzická akce (či její pojmenování), anebo proto, že řeč nabývá plného významu *pouze* v součinnosti s příslušnou situací, či